

การสังเคราะห์ประเพณีฮีต ๑๒ เข้ากับหลักสาราณียธรรม
ตามแนวปฏิบัติของชุมชน ตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม

12 Heet Traditions Synthesis into the Sārāṇiyadhamma
Doctrine as Khwaorai People Practice Kosumpisai District
Mahasarakham Province

พส:ครูศรีวุฒิเมธี*
ผศ.ดร.ประยูร แสงใส**
พส:สำรอง สนบุญโต***

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์ประเพณีฮีต ๑๒ เข้ากับหลักสาราณียธรรมตามแนวปฏิบัติของชุมชนในเขตตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต ๑๒ ในพระพุทธศาสนา ๒) ศึกษาหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา ๓) สังเคราะห์ประเพณีฮีต ๑๒ ลงในหลักสาราณียธรรม ตามแนวปฏิบัติตามของชุมชนตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต ๑๒ ที่มีต่อชาวพุทธในชุมชนการปฏิบัติตามประเพณีเป็นการอุทิศกุศลแก่ญาติพี่น้องที่เสียชีวิต เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูอีกรูปแบบหนึ่ง อีกทั้งยังมีความเชื่อเรื่องเทวดาอารักษ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติคอยปกป้องรักษาให้ชุมชนมีความอยู่เย็นเป็นสุขและผลักดันให้ชาวบ้านรักษา ปฏิบัติตามบุญประเพณีฮีต ๑๒ เพราะถ้าหากได้ปฏิบัติตามฮีต ๑๒ เทวดาอารักษ์

- * นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ** อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- *** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จะช่วยอำนวยความสะดวกให้ได้อยู่เย็นเป็นสุขได้รับผลผลิตที่ดีในปีต่อไป

หลักสาราณียธรรมเป็นเรื่องที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติ ๖ ประการ ที่ได้สอดแทรกแนวคิดที่สำคัญเอาไว้ภายในอยู่ ๖ อย่าง คือ ๑) เมตตากายกรรมคือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ๒) เมตตาวจีกรรมคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี ๓) เมตตามโนกรรมคือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน ๔) สาราณโกคือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแก่เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ๕) สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ๖) ทิฏฐิสามัญญตา คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม

การสังเคราะห์ประเพณีฮีต ๑๒ ตามหลักสาราณียธรรม แนวทางปฏิบัติของประชาชนในตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นบุญประเพณีในแต่ละฮีตที่ชาวบ้านได้ถือประพฤติกัณ มามีส่วนในการช่วยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมคือ งานบุญประเพณีที่ต้องเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่จะทำให้ประชาชนได้ทำกิจกรรมร่วมกันจะส่งเสริมเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม กระตุ้นให้ประชาชนบริจาคสิ่งของจะส่งเสริมสาราณโกคือ งานบุญที่เกี่ยวกับข้อห้ามเพื่อความปกติสุขของชุมชน จะช่วยส่งเสริมสีสสามัญญา งานบุญที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นและอุดมคติ อันได้จากประวัติและการลงมตักันในชุมชนจะส่งเสริมทิฏฐิสามัญญาและบุญประเพณีฮีต ๑๒ เป็นแนวปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมได้มากกว่าหนึ่งข้อ

คำสำคัญ: ประเพณีฮีต ๑๒, หลักสาราณียธรรม

Abstract

A research study, synthesis of 12 Heet traditions and Sārāṇiyadhamma made by the community, Khwaorai sub-district, Kosumpisai district, MahaSarakhm province, 1) to study belief and importance of 12 Heet traditions in Buddhism, 2) to study Sārāṇiyadhamma in Buddhism, and 3) to synthesize 12 Heet traditions into Sārāṇiyadhamma made by the community, Khwaorai sub-district, Kosumpisai district, MahaSarakhm province.

Belief is the importance of 12 Heet traditions in the Buddhist community was a way to sacrifice merit to the dead relatives with the representation of the gratitude.

Moreover, there was the belief in heaven beings or supernatural things to protect the community and urge the villagers to follow 12 Heet traditions. If the community followed these traditions, peace and happiness came to the community.

Sārāniyadhamma was 6 practical principles including 6 thoughts. The first was Mettā-kāyakamma to show friendship and good hope towards workmates and the community. The second was Mettā-vacikamma to show only useful things or good instruction. The third was Mettā-manokamma to make only useful things with good wishes. The fourth was Sādhāranbhogi to portion out even a little thing among co-operators. The fifth was Silasāmaññutā to represent moral behaviour and following the law without immoral action and damage of reputation. The sixth was Ditthisāmaññatā to show great respect, right thoughts and good ideal.

The synthesis of 12 Heet traditions and Sārāniyadhamma made by people in Khwaorai sub-district, Kosumpisai district, MahaSarakhm province was a meritorious tradition of each Heet which people had practiced. This action was a way to promote Sārāniyadhamma: a tradition to encourage people to make activities with Mettā-kāyakamma, Mettā-vacikamma and Mettā-manokamma, to give according to Sādhāranbhogi, to follow regulation according to Silasāmaññutā, and to represent good view and ideal taken from a history and vote according to Ditthisāmaññatā. Therefore, 12 Heet traditions were a practical way close to Sārāniyadhamma in many aspects.

Keywords: 12 Heet traditions, Sārāniyadhamma

๑. บทนำ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาถือได้ว่าสนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะสอนให้คนมีความเสมอภาคและเสรีภาพ ไม่ได้บังคับให้เชื่อสอนให้คนใช้เหตุผล สอนให้สังคมเกิดความสามัคคีกันและรวมกลุ่ม สอนให้คนประพฤติดีมีศีลธรรม หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมที่ส่งเสริมความพร้อมเพรียงความสมัครสมาน

สามัคคีของหมู่คณะ เป็นธรรมที่สร้างความปรารถนาดีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทางกาย วาจา และใจ คือ ทำดี พูดดี และคิดดีต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน มีความประพฤติเหมือนคนอื่น ๆ ไม่ทำให้หมู่คณะเสียหาย เพราะความประพฤติชั่วของตน ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ทำให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน

หลักธรรมดังกล่าวคือ สาราณียธรรมคือ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรู้ถึงกัน เป็นหลักการอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ ๑) เมตตากรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๒) เมตตาวิจิตรกรรม พุฒต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๓) เมตตาโมกกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กันมองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ๔) สาธารณโภคิ ได้มาแบ่งกันกินใช้คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคนอกทั่วกัน ๕) สีสามัญญุต ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริต งดงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ๖) ทัณฐิ สามีญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน^๑

ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ถือเอาประเพณีฮีต ๑๒ เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักในการสร้าง

โอกาสให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งถือว่าเป็นการสร้าง ความสมานสามัคคีตามหลักพระพุทธศาสนา การสร้างความสมานสามัคคีด้วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาถือเป็นอีกขบวนการหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมได้ทำงานร่วมกัน แสดงความเห็นใจกัน ปรับความคิดเห็นให้ตรงกันบนฐานความเชื่อตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เรื่องผี เรื่องนาคหรือพญานาค เรื่องกรรม เรื่องบุญ-บาป และเรื่องนรก-สวรรค์ ได้ถูกนำมาคลุกเคล้าประสมประสานหล่อหลอมรวมเข้าด้วยกัน และแสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรม ในงานบุญจารีตประเพณีประจำปีสิบสองเดือนหรือฮีต ๑๒ นิยาม และความหมายของคำว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติ สืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม เช่น การแต่งงาน การเกิด การตาย การทำบุญ การรื่นเรึง ประเพณี แบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ ๑) จารีต ประเพณี ได้แก่ประเพณี ที่สังคมถือว่า ถ้าใครฝ่าฝืนจนเกินไปไม่กระทำตาม ก็เป็นความผิด จารีตประเพณีเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนรวมถ้าใคร ฝ่าฝืน ถือว่าเป็นความผิด ความชั่ว ๒) ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สถาบันต่างๆ ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนแล้วปฏิบัติกันสืบมา ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรงหรือโดยปริยาย โดยตรงก็คือ วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยชัดเจน โดยปริยายคือ รู้กันเองไม่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้ เช่น ระเบียบ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *ธรรมบุญชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๒๔.

แบบแผนของทางราชการ ระเบียบแบบแผนของทหาร ตำรวจ และนักเรียน และ ๓) ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี ไม่มีผิดมีถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแต่เพียงนิยมกันว่ามีคนประพฤติแล้วก็ปฏิบัติกันต่อๆ เช่น เกี่ยวกับการกีฬามวย การกิน การพูด การแต่งตัวในงานต่างๆ การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น^๒

อีต มาจากคำศัพท์ภาษาบาลีว่า จาริตตชนชาวลาวล้านช้าง และไทอีสาน นำมาใช้ในภาษาของตนว่า จาฮิต โดยตัดคำหน้าคือคำ จา ออกเหลืออีต คำเดียวโดดๆ ซึ่งพจนานุกรมอเล็กซานดริส ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จาริต เป็นคำนาม แปลว่า ประเพณีที่ถือสืบต่อกันมานาน ส่วนจารีตประเพณี มีความหมายว่าประเพณีที่นิยมและประพฤติกันสืบมา ถ้าฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว คำว่าอีต ตามวัดจะนานุกุมพาสาลาของดร.ทองคำ อ่อนมนะนิสอน ฉบับพิมพ์ที่เวียงจันทน์ ปี ค.ศ. ๑๙๙๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ให้ความหมายไว้ ๓ ประการคือ ๑) ฮิตแปลว่า กฎระเบียบ ๒) ฮิต จารีตประเพณี และ ๓) ฮิต สิ่งที่ประพฤติปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน^๓ เพื่อ

สมานความแตกร้าง เพื่อป้องกันความแตกร้างและรักษาความสามัคคีในหมู่คณะ รวมถึงความเชื่อมีอยู่ ๒ ชนิดคือ ศาสนากับไสยศาสตร์ ล้วนแต่เป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ^๔ ในชุมชนมีการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยหลักสาราณียธรรมขึ้นหลายกิจกรรม เพื่อสร้างความสมานสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งในเขตตำบลเขาวไร่ ชุมชนบ้านวังโพนถือได้ว่า เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีความเข้มแข็งและสามัคคีกันระหว่างคนในชุมชนเป็นอย่างดีจนกลายเป็นชุมชนต้นแบบของจังหวัดมหาสารคาม โดยอาศัยกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อทำกิจกรรม เช่น กลุ่มอาชีพทำหมวก กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ เครือข่ายพิทักษ์ป่า เป็นต้น หรือการปฏิบัติตามกิจกรรมที่มีมาแล้วแต่เดิมอย่างประเพณีฮิต ๑๒ ที่ยึดถือปฏิบัติมาอย่างช้านานและยังคงได้รับความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติและดำรงรักษาประเพณีฮิต ๑๒ จากคนในชุมชนบ้านวังโพนอย่างไม่ขาดสาย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาประเพณีฮิต ๑๒ ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมของชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่าง

^๒ แปลก สนธิรักษ์, ระเบียบสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔), หน้า ๓๑-๓๓.

^๓ ปรีชา พินทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๓๔), หน้า ๘๗.

^๔ พระทวีศักดิ์ นรินโท, “คติความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗) : หน้า ๘๗.

ประเพณีฮีต ๑๒ กับหลักสาราณียธรรม ที่ก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างคนในชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อันเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงและสร้างกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดความรักสามัคคีในชุมชนสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต ๑๒ ในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อสังเคราะห์ประเพณีฮีต ๑๒ ของชุมชนตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research)^๕ ประเภทวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร โดยมีการศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูล โดยการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ในส่วนที่ว่าด้วย

เรื่องหลักสาราณียธรรมและประเพณีฮีต ๑๒

๒. การศึกษา เรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักสาราณียธรรมและประเพณีฮีต ๑๒ ที่เป็นส่วนของเอกสาร

๓. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาอยู่ในชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม แล้วทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย (Target Group) ที่ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดศรีอรัญญาวาส บ้านวังโพน จำนวน ๑ รูป กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน จำนวน ๕ คน กลุ่มประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๕ คน กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน ๕ คน และกลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน ๕ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๑ รูป/คน

๔. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแล้วนำไปปรึกษากับกรรมการที่ปรึกษา ก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ทั้งเชิงภาษาและโครงสร้าง แล้วจึงนำไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิธี

๕. วิเคราะห์ข้อมูล ในเรื่องประเพณีฮีต ๑๒ ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรม ของชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๖. สรุปผลและนำเสนอผลการศึกษา

^๕ อีรศักดิ์ บึงมูม, “การพัฒนาจริยธรรมนักเรียนโดยอาศัยกระบวนการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”, *วารสารวิชาการธรรมทธรศน*, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : หน้า ๑๔๗.

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. แนวคิดเรื่องสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า หลักสาราณียธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ เกิดขึ้นด้วยอาศัยเหตุการณ์ความแตกสามัคคีของสงฆ์ในขณะนั้นเป็นมูลเหตุ โดยมีจุดประสงค์ในการตรัสสอนที่ความต้องการให้ภิกษุที่แตกความสามัคคีในขณะนั้นกลับมาสามัคคีกันดังเดิม ส่วนหลักสาราณียธรรมกับคนในชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามนั้น คนในชุมชนบ้านวังโพนมีความเข้าใจในหลักสาราณียธรรมพบว่า

๑.๑ เมตตาการุณกรรมคือ การทำตัวให้เป็นประโยชน์โดยการช่วยเหลือการงานเพื่อนบ้านงานส่วนรวมทำตัวให้เป็นตัวอย่าง เช่น ช่วยทำงานตามที่พบเห็นช่วยจัดสถานที่ในการทำบุญ เก็บเศษขยะร่วมกันทุกวันอาทิตย์ เป็นต้น เหตุที่ต้องทำเพราะคิดว่าเมื่อตนเองมีงานเพื่อนบ้านจะให้ความสำคัญและมาช่วยเหลืองานบ้าง ซึ่งปรากฏว่าเมื่อตนเองมีกิจธุระจำเป็นเพื่อนบ้านต่างก็มาช่วยเหลืองานอย่างฉะฉาน

๑.๒ เมตตาวิจิตรกรรมคือ การไม่พูดส่อเสียดกันและกัน พูดแต่สิ่งดีนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน เช่น เมื่อเห็นคนอื่นที่จะทำล่วงละเมิดกฎที่ตั้งไว้ก็จะเข้าไปห้าม ช่วยแสดงความคิดเห็นเมื่อเพื่อนบ้านต้องการคำปรึกษาแนะนำ ลูกหลานให้ทำดี เป็นต้น เหตุที่ต้องทำเพราะต้องการช่วยเหลือเพื่อนบ้านในการแก้ไขปัญหา ต้องการให้ลูกหลานเติบโตเป็นคนดี เมื่อทำเช่นนั้นแล้วเมื่อเรามีปัญหาเพื่อนบ้านก็มาช่วยเหลือเราเช่นกัน

๑.๓ เมตตาโมกกรรมคือ คิดช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ เหตุที่ทำเพราะต้องการให้ตนเองเป็นที่ยอมรับและเคารพของสมาชิกในหมู่บ้าน ต้องการให้หมู่บ้านมีการพัฒนาและสงบสุขยิ่งขึ้น

๑.๔ สาธารณโภคีคือ การแบ่งปันผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างเป็นธรรม การแบ่งปันสิ่งของของตนเองที่หามาได้ให้เพื่อนบ้าน การรักษาของส่วนรวม เช่น การแบ่งผ้าห่มที่ทางรัฐแจกจ่ายมา โดยแบ่งตามมติที่ประชุมแบ่งอาหารดีๆ ให้เพื่อนบ้านได้ทานด้วย

๑.๕ สีสสามัญญตา คือ การรักษาศีล ๕ การรักษากฎระเบียบของหมู่บ้าน เช่น การจัดงานบุญปลอดเหล้า การไม่เล่นการพนันในงานศพ เป็นต้น เหตุที่ต้องทำเพราะต้องการให้หมู่บ้านมีความสงบสุขปลอดภัย ผลที่ได้ชาวบ้านช่วยงานต่างๆ ดียิ่งขึ้น ช่วยลดเหตุทะเลาะวิวาทลงได้

๑.๖ ธิฏฐิสามัญญตา คือ การทำความเห็นให้ตรงกันอันเป็นส่วนกำหนดพฤติกรรมโดยรวมของสมาชิกในชุมชนบ้านวังโพน ทำได้ด้วยการหมั่นประชุมหารือกันเมื่อมีงานเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ถ้าหากมีการตัดสินใจสำคัญในการขับเคลื่อนให้หลักสาราณียธรรม ของชุมชนบ้านวังโพนถูกขับเคลื่อนไปได้จะอยู่ที่ผู้นำที่เข้มแข็งเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกในชุมชน อันทำให้สมาชิกในชุมชนบ้านวังโพนให้การยอมรับและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม

๒. ความเชื่อและความสำคัญของ ประเพณีฮีต ๑๒ ที่มีต่อชาวพุทธในชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีฮีต ๑๒ ของ

ชาวบ้านวังโพน ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับคุณธรรม ความปกติสุขและการงานอาชีพของคนในชุมชนไม่ ด้านใดก็ด้านหนึ่ง ชาวบ้านวังโพนจึงปฏิบัติตาม ประเพณีฮีต ๑๒ โดยมีความเชื่อว่า การปฏิบัติตาม ประเพณีฮีต ๑๒ จะทำให้ได้ไปสู่สุคติเมื่อละจาก โลกนี้ไป และมีความเชื่อว่าญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วจะยังคงรอรับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติผู้ยังมี ชีวิตอยู่ชาวบ้านจึงต้องทำบุญไปให้อยู่เสมอ การทำบุญของชาวบ้านจะทำโดยการไปวัด ทำบุญ ใส่บาตร และอาศัยการบุญที่ทำตามประเพณี ฮีต ๑๒ เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูและได้ ถือโอกาสในบุญประเพณีฮีต ๑๒ ด้วย

ส่วนประเพณีฮีต ๑๒ และการปฏิบัติตาม ฮีต ๑๒ ของชาวบ้านวังโพนตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า บุญ ประเพณีฮีต ๑๒ ของชาวบ้านวังโพนเป็นการถือ ปฏิบัติสืบทอดขนบธรรมเนียมและประเพณีมาจาก บรรพบุรุษในอดีตได้ทำกันมาจนปัจจุบัน แต่ก็มี การตัดออกไม่ปฏิบัติตามบางฮีตซึ่งบุญประเพณีฮีต ๑๒ ที่ยังคงปฏิบัติคือ ถึงเดือนอ้าย เดือนเจียง หรือ เดือนที่หนึ่ง ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงจะมีพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา คือการทำบุญเข้ากรรม โดยเชื่อว่าพระภิกษุสงฆ์ผู้ทำผิดในอาบัติสังฆาทิเสส เช่นการจับต้องกายหญิงขณะมีความกำหนัดยินดี ในราคะต้นหา จะออกจากอาบัติได้ก็แต่โดยวิธีเข้า

กรรมหรืออยู่ปริวาสกรรมตามพระวินัยเท่านั้น ถ้าไม่ทำพิธีเข้ากรรม พระภิกษุสงฆ์รูปนั้นก็จะเป็น ผู้มีหมองไม่บริสุทธิ์ตลอดชีวิต^๖ ในคัมภีร์ธรรมบท อรรถกถา พระศาสดาทรงปรารภเรื่องนาคเอร์ก ปัตตะว่า^๗ ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพญานาคหนึ่ง เป็นภิกษุหนุ่ม นั่งเรือไปใน แม่น้ำคงคา ยึดใบตะไคร้น้ำกอหนึ่ง เมื่อเรือแม่แล่น ไปโดยเร็วก็ไม่ปล่อย ใบตะไคร้น้ำขาดไปแล้ว ภิกษุ หนุ่มนั้นไม่แสดงอาบัติ ด้วยคิดว่าเป็นโทษเพียงเล็กน้อย จนแม้ทำสมณธรรมในป่าสิ้น ๒ หมื่นปี ในกาล มรณภาพ เป็นประดุจใบตะไคร้น้ำผูกคอ แม้อยาก จะแสดงอาบัติ เมื่อไม่เห็นภิกษุอื่น ก็เกิดความ เดือดร้อนว่า ตนมีศีลไม่บริสุทธิ์ จุตจากอติภพนั้นแล้ว บังเกิดเป็นพญานาค มีร่างกายประมาณเท่าเรือ โกลนมีชื่อว่าเอร์กปัตตะ จะเห็นว่าเป็นเพียงอาบัติ ลหุโทษ ยังเป็นกรรมติดตัวเพียงนี้ ถ้าเป็นครุอาบัติ จะสาหัสเพียงไหน ไม่อาจบรรลุมรรคผลนิพพานได้ เว้นแต่ถ้าเข้าปริวาสกรรมแล้ว จึงจะออกจากอาบัติ ได้ นี่จึงเป็นมูลเหตุแห่งพิธีบุญเข้ากรรมสืบมา ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับพิธีบุญเข้ากรรมนี้ เมื่อ พระภิกษุสงฆ์ออกจากกรรมแล้วจะมีการทำบุญ ตักบาตร ถวายภัตตาหารและฟังเทศน์ตลอดทั้งวัน ถือว่าได้กุศลหรือผลานิสงส์แรงมาก ชุมชน ลุ่มแม่น้ำโขงจึงถือเป็นประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบทอด กันมา^๘

^๖ อุดม บัวศรี, *วัฒนธรรมอีสาน*, (ขอนแก่น : บริษัทขอนแก่นคลังนานาธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๙.

^๗ ชู.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๕๐/๓๒๓., ชู.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๗๕.

^๘ นันทวัน สวานายน, *บุญเข้ากรรมในนามานุกรมชนบประเพณีไทย หมวดยประเพณีราษฎร์เล่ม ๒*, โดย กรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

ประเพณีบุญคุณลาน ได้ยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ สะท้อนให้เห็น พิธีกรรม ความเชื่อ ความศรัทธาใน พระพุทธศาสนาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง และความ เชื่อดั้งเดิมที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ค้ำครอง และบันดาลให้เกิดสิ่งดีหรือสิ่งร้ายก็ได้ ดังนั้น จึงต้องมีพิธีกรรมผูกพันกับพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น เพื่อความสบายใจและสร้างความมั่นใจในการ ดำเนินชีวิตให้ราบรื่นต่อไป^๙ ในธรรมเนียมพิธีของ พระธรรมธีรราชมหามุนี ๖๖ เกี่ยวกับพระมาโลย (ลัย) เถระ พระอรหันต์ ผู้วิเศษ มีอิทธิฤทธิ์ ศักดา เดชมาก องค์หนึ่ง ความตอนหนึ่งมีว่า พระมาโลย เถระได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีสกลุ ปเจติย บันสวรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้สนทนากับพระศรี อริยมุตไตรยผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และพระศรีอริยมุตไตรยได้ส่งความมากับพระ มาโลยเถระว่า หากมนุษย์อยากจะทำและร่วมเกิด ในศาสนาของพระองค์แล้ว ให้หมั่นทำบุญ ทำทาน ไหว้พระสวดมนต์ ฟังธรรม ตั้งใจฟังเทศน์มหา เวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ ให้จบในวันเดียว จึงเป็น ที่มาของงานบุญเวส หรือเทศน์มหาชาติ^{๑๐}

๓. สังเคราะห์ประเพณีฮีต ๑๒ ของชาว อีสานลงในสารานุกรมในชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

พบว่า บุญประเพณีในแต่ละฮีตที่ชาวบ้านวังโพนได้ ถือประเพณีกันมามีส่วนในการช่วยส่งเสริมหลัก สารานุกรมธรรม ซึ่งแต่ละฮีตนั้นมีส่วนในการส่งเสริม ดังนี้

๓.๑ บุญข้าวคุณลาน เน้นการเสียสละ สิ่งของเพื่อส่วนรวมส่งเสริมสาธารณโภคี

๓.๒ บุญข้าวจี การแบ่งปันเฉลี่ยลาภ ที่ได้มาโดยขอช่วยส่งเสริมสาธารณโภคี

๓.๓ บุญผะเหวด ให้ชาวบ้านได้ทำ กิจกรรม พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันส่งเสริมเมตตาทกกรรม ที่เมตตาวจกรรม เมตตามโนกรรม ส่วนการเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน การเทศน์สังกาส พร้อมเทศน์เรื่องพระเวสสันดร ชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ที่ช่วยส่งเสริมทิวาสมาญญดา

๓.๔ บุญสงฆ์ เน้นให้ชาวบ้านแสดงความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งกาย วาจาและใจ ช่วย ส่งเสริมเมตตาทกกรรม เมตตาวจกรรม เมตตามโนกรรม และสาธารณโภคีที่ได้จากการนำของ ฝากและการบริจาคเพื่อบำรุงศาสนาวัตถุ

๓.๕ บุญบั้งไฟเลี้ยงปู่ตาและวัน วิสาขบูชา ที่เน้นการปลูกฝังความที่จะให้บ้านเมือง สงบสุขที่ช่วยส่งเสริม เมตตามโนกรรมของหลัก สารานุกรมธรรมอย่างเห็นได้ชัด

๓.๖ บุญข้าชะ เน้นการรักษากฎ ระเบียบที่เรียกว่าข้อคละ และการปรับความเห็น

^๙ กมลพรรณ บุญสุทธิ, บุญคุณลานในนามานุกรมชนบประเพณีไทย หมวดประเพณีราษฎร์เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

^{๑๐} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถระ), พระมาลัย ลงไปโปรดสัตว์นรก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สัมปชัญญะ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๐.

ของชาวบ้านให้ตรงกันในข้อปฏิบัติและข้อห้ามช่วยส่งเสริมศีลสามัญญตา ทิฐิสามัญญตา ส่วนการเตรียมงานและในการทำพิธีกรรมอย่างถ้วนหน้า

๓.๗ บุญเข้าพรรษา เน้นการออกมาทำกิจกรรมร่วมกันที่วัด ที่ทำให้ชาวบ้านวังโพนมีโอกาสดูพบปะพูดคุยกันและการบริจาคในการจัดซื้อสิ่งของที่จำเป็นภายในวัดจะช่วยส่งเสริมเมตตาทายกรรม เมตตาวชิกรรม เมตตามโนกรรม และสาธารณโภคี

๓.๘ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากเน้นที่เป็นการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้หรือสิ่งที่มีอยู่ให้แก่ญาติๆ และเพื่อนบ้านช่วยส่งเสริมสาธารณโภคี

๓.๙ บุญออกพรรษา เน้นกับปรับความเข้าใจกันของพระสงฆ์ต่อพระสงฆ์ พระสงฆ์ต่อชาวบ้านช่วยส่งเสริมทิฐิสามัญญตา และเมตตาวชิกรรมพร้อมกับเมตตามโนกรรมที่ได้จากการว่ากล่าวตักเตือน โดยมุ่งให้หมู่คณะได้ประโยชน์ ยังช่วยสร้างจิตสำนึกตระหนักในความประพฤติของตนเองที่ช่วยส่งเสริมศีลสามัญญตา นอกจากนั้นยังมีการจำหน่ายแจกข้าวในราคาถูกที่ได้จากการบิณฑบาตเทโวโรหนที่ช่วยส่งเสริมสาธารณโภคี

๓.๑๐ บุญกฐิน เน้นการออกมาช่วยเหลืองานบุญช่วยส่งเสริมเมตตาทายกรรม เมตตาวชิกรรม เมตตามโนกรรม การบริจาคสิ่งของที่เป็นงานบุญช่วยส่งเสริมสาธารณโภคี แต่ถ้าหากแบ่งตามกิจกรรมที่ปรากฏในบุญประเพณีฮีดนั้นพบว่า กิจกรรมที่เกิดจากประเพณีฮีด ๑๒ มีส่วนช่วยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในบ้านวังโพนตาม

ลักษณะของกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน ดังนี้ ๑) งานบุญที่ต้องอาศัยการเตรียมการ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้าน ในการช่วยเตรียมทั้งอุปกรณ์และสถานที่ จะส่งเสริมหลักสาราณียธรรมไว้ทั้งหมดด้วยกัน ๓ อัน ประกอบด้วย เมตตาทายกรรม เมตตาวชิกรรมและเมตตามโนกรรม ๒) งานบุญที่ต้องอาศัยสิ่งของและการบริจาค ด้วยบางครั้งบางสิ่งของถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับงานบุญ ซึ่งบางบุญประเพณีเป็นงานส่วนรวมไม่มีใครหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ โดยตรงการบริจาคสิ่งของเพื่อใช้ในพิธีกรรมในบุญนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น งานบุญเช่นนี้จะส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในข้อสาธารณโภคี ๓) งานบุญที่เกี่ยวข้องกับข้อบังคับเพื่อความดีงามจะช่วยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในข้อศีลสามัญญตา และ ๔) งานบุญที่ต้องเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นและอุดมคติ ที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพระพุทธศาสนา ทั้งวันสำคัญและประวัติความเป็นมา ที่มักปรากฏในรูปแบบการแสดงธรรมและความเป็นมาของบุญนั้นๆ

สรุปได้ว่า การสังเคราะห์ประเพณีฮีด ๑๒ เข้ากับหลักสาราณียธรรมตามแนวปฏิบัติของชุมชน ตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อก่อให้เกิดความดีงามและผลประโยชน์ที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมีใช้จะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่ายๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น ทศนคติ จาริตประเพณี ศรัทธาความเชื่อมั่น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนที่ได้รับมอบหมาย ผู้นำและความตั้งใจจริงของผู้คนทุกคนในสังคมไทยเป็น

หลัก ความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงจึงทำให้ประเพณีของชาวอีสานและชาวลาวมีความคล้ายกัน สิ่งที่ถ่ายทอดนั้นเป็นความเชื่อในเรื่องของศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อทางด้านสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ภูตผี เทวอารักษ์ผีบรรพบุรุษโดยจะนำปัจจัยทางด้านวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศของพื้นที่ ผนวกเข้ากันอย่างกลมกลืนจนเกิดเป็น

ปัจจัยต่างๆ ในการกำหนดกิจกรรมของการทำบุญที่จะมีขึ้นในแต่ละเดือนตลอดทั้งปี และ จุดสำคัญอีกอย่างคือประเพณีฮีต ๑๒ ที่ถูกจัดเป็นบุญทั้ง ๑๒ เดือนจะมีการสังเคราะห์ลงในหลักสาราณียธรรมอยู่มากกว่า ๑ ข้อ โดยจะคละเคล้าเอาหลักสาราณียธรรมทั้ง ๖ ประการเข้าไว้ด้วยกัน แต่จะปรากฏชัดเจนมากน้อยไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับลักษณะที่เน้นหนักของแต่ละงานบุญประเพณี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กมลพรรณ บุญสุทธิ. บุญคุณลานในนามานุกรมชนบประเพณีไทย หมวดประเพณีราษฎร์ เล่ม ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๕๐.

นันทวัน สวานายน. บุญเข้ากรรมในนามานุกรมชนบประเพณีไทย หมวดประเพณีราษฎร์ เล่ม ๒. โดย

กรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๕๐.

ปรีชา พิณทอง. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๗. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท,

๒๕๓๔.

แปลก สนธิรักษ์. ระเบียบสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, ๒๕๑๔.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร). พระมัลลย์ ลงไปโปรดสัตว์นรก, พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สัมปชัญญะ, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนาสำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : บริษัทขอนแก่นคัลลิ้งนารธรรม, ๒๕๔๖.

(๒) วารสาร :

ธีรศักดิ์ บึงมูม. “การพัฒนาจริยธรรมนักเรียนโดยอาศัยกระบวนการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*,
ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๘).

พระทวีศักดิ์ นรินโท. “คติความเชื่อประเพณีเกี่ยวกับผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”.

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗).